

פרשת דברים שנת תשפ"ה

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

במסכת ב"מ (דף ע"א:) דאין שליחות לעכו"ם, וע"כ דכהנים
המה שלוחי דרחמנא עכ"ק.

ובספר אור חדש עמ"ס קידושין (דף כ"ג:) כתב ליישב, עפ"י"מ
דאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ו:), דהא דדרשינן איש איש תליא
אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם או לא, ולפי"ז י"ל
דסוגית הגמ' במסכת נדרים ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם,
וא"כ לא דרשינן איש איש לרבות נכרי, ולכן שפיר י"ל
דכהנים הוה שלוחי דידן, אמנם מאן דדריש איש איש ס"ל
כמאן דאמר לא דברה תורה כלשון בני אדם, וכיון דעכו"ם
מקריבין נדרים ונדבות, ולדידיה ודאי אמרינן דכהנים הוה
שלוחי דרחמנא עכ"ד.

והמפ' הקשו, דלכאורה יש להם אמתלא על אותו מעשה,
לפי"מ דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:) ויתיצבו בתחתית ההר,
א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם
את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב
ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן
מודעא רבה לאורייתא (שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש
להם תשובה שקבלוה באונס) עיי"ש.

ולפי"ז יש להם אמתלא על אותו מעשה שלא ייחשב להם
לחטא, ואע"ג דע"ז הוא בכלל שבע מצוות שנצטוו ב"נ,
מ"מ כיון דלא חטאו רק בשיתוף כדאיתא במסכת סנהדרין
(דף ס"ה:) אלמלא וי"ו שבהעלוך וכו', ולכמה שיטות לא נצטוו
ב"נ על השיתוף, ולפי"ז לא נחשב להם לחטא עכ"ק.

אך זהו רק אי נימא דהקידושין היה בשעת מתן תורה, שפיר
י"ל דאיכא טענת מודעא שהיו קידושין בע"כ, אך לפימ"ש"כ
בפתיחה לספר המקנה עמ"ס קידושין (אות א'), די"א
דהקידושין היה ביזת מצרים וביזת הים, וכ"כ הבעל הטורים
(פרשת יתרו) עה"פ ואביא אתכם אלי וז"ל, מה אשה נקנית בכסף
בשטר ובביאה, אף ישראל כן, בכסף זו ביזת מצרים עיי"ש,
והרי שם לא היה בכפייה, לפי"ז שפיר י"ל דמעשה העגל
צריך כפרה.

ואיתא במסכת קידושין (דף ט"ז:), תנו רבנן, יכול לא יהו
מעניקים אלא ליוצא בשש, מנין לרבות יוצא ביובל ובמיתת
האדון ואמה העבריה בסימנין, תלמוד לומר תשלחנו וכי
תשלחנו, יכול שאני מרבה בורח ויוצא בגרעון כסף, ת"ל וכי
תשלחנו חפשי מעמך, מי ששילוחו מעמך יצא בורח ויוצא
בגרעון כסף שאין שילוחו מעמך עיי"ש.

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר
הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל
ולבן וחצרת ודי זהב:

וכתב רש"י ז"ל וז"ל, וחצרת, במחלוקתו של קרח, ודי זהב,
הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר
וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל עכ"ל, והקשו המפרשים,
דלמה הקדים משה רבינו וחצירות דזה קאי על מחלוקתו של
קרח, ואח"כ אמר ודי זהב והוכיחן על מעשה העגל שעשו
בשביל רוב זהב שהיה להם, הלא מעשה העגל היתה קודם
המחלוקת דקרח עכ"ק.

והנבס"ד, עפ"י מה שכתבו המפרשים דמחלוקתו של קרח
היתה על הכהונה שנתנה לאהרן ולבניו, משום דקרח סבר
דכהנים הוי שלוחי דידן ובעלי הקרבנות יכולים לעכב שלא
יקריבו קרבנותיהם כהנים שאינם לרצון להם, כמ"ש"כ התוס'
במסכת יומא (דף י"ט:) ד"ה מי, ובמסכת קידושין (דף כ"ג:) ד"ה
דאמר, דאם כהנים הוי שלוחי דידן הרשות ביד בעל הקרבן
לומר, לא בעינא שיקריב כהן שבאותו משמר רק כהן אחר,
משום דבעינן בכהנים דעת בעלים עיי"ש, וא"כ עבודת
הכהנים הוי דבר התלוי בדעת הצבור והסכמתם, אחרי
שהכהנים המה שלוחיהם, ואין שליח נעשה בעל כרחו של
המשלח וכנגד דעתו ורצונו, ולכן התקומם קרח כנגד מה
שנתנה הכהונה לאהרן ולבניו, כי טען קרח שאין דעת הצבור
נוחה מהם ואינם רוצים בם, והוא ומשפחתו יותר נוחים
להקהל, וכה"ג איתא באו"ח (סי' נ"ג סעיף י"ט), דבש"ץ אחרי
שהוא שלוחם של הקהל, כל אחד יכול לעכב, משום דאין
אדם נעשה שלוחו של חברו בעל כרחו עיי"ש.

משא"כ אי ס"ל דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, א"כ כל עבודת
הקרבנות תלוי ברצון הקב"ה שהוא המשלח את הכהנים
שיעשו עבודתם ואין להצבור שום דעה בזה, וא"כ אין לו
להתלונן על משה ואהרן רק על ה' שעשה אותם שלוחים
עכ"ד, ועיי' בספר ישמח משה (פרשת קרח), ובספר חוט
המשולש, ובספר בנין אריאל.

ונודע מה שהקשה בספר פנים מאירות (ח"ב סי' קט"ז) במאי
דאיבעיא לן במסכת נדרים (דף ל"ה:) אי הני כהנים הוי שלוחי
דידן או שלוחי דרחמנא, אמאי לא פשיט הגמ' דכהנים הוי
שלוחי דרחמנא, מהא דאיתא במסכת חולין (דף י"ג:) איש איש
מלמד שנכרים נודרים ונדבות כישראל, ואי ס"ד דכהני
שלוחי דידן, איך יכול הכהן להקריב לנכרי, הא איתא

והנה ביזת מצרים היה מדין הענקה כמש"כ רש"ז"ל בפרשת ראה (פרשה ט"ו-ט"ז) עה"פ העניק תעניק לו וגו' וזכרת כי עבד היית וגו' והענקתי ושנתי לך מביזת מצרים וביזת הים אף אתה הענק ושנה לו, והוא מספרי (ס"ז) הענקתי לך ושנתי לך אף אתה הענק לו ושנה לו, מה במצרים נתתי לך ברוחב יד אף אתה תתן לו ברוחב יד, וכה"א אם תשכבון בין שפתים כנפי יונה נחפה בכסף זו ביזת מצרים, ואברותיה בירקרק חרוץ זו ביזת הים עיי"ש

וכ"כ רש"י בפרשת ראה (פרשה ט"ו-ט"ז) עה"פ וזכרת כי עבד היית, דביזת מצרים וביזת הים היה מדין הענקה, דצריך ליתן ב' פעמים, וילפינן לה מכפל לשון הענק תעניק, הענק ושנה לו, ולפי"ז היה ביזת הים להענקה ולא לקידושין, אך כ"ז א"ש אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, אז דרשין כפל לשון, משא"כ אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם לא דרשין כפל לשון ולא דרשין הענק ושנה לו, וצ"ל דביזת הים היה לקידושין,

ובזה יבואר, דאם לא היו ישראל חוטאים בעדת קרח, הו"ל אמתלא על חטא העגל דהיו יכולין לומר דאיכא טענת מודעא, אבל עכשיו שחטאו בעדת קרח שערערו על כהונת אהרן משום דסברי דכהנים הוי שלוחי דידן, ולכאורה מהא דדרשין איש איש דעכו"ם מביאין נדרים ונדרות כישראל מוכח דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, וע"כ דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ לא דרשין איש איש לרבות נכרי, ולכן שפיר י"ל דכהנים הוה שלוחי דידן, ומעתה דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, א"כ ביזת הים היה לקידושין, א"כ נפלה אמתלא דידהו בבירא כיון דליכא טענת מודעא, ומעתה מעשה דעגל נחשב לחטא, ולכן הקדים משה חטאם במעשה קרח, דבל"ז י"ל דמעשה העגל לא נחשב לחטא ודו"ק.

ב) עוי"ל, דלכאורה יש להם אמתלא על אותו מעשה, לפי"מ דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח) ויתיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא (שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלה באונס) עיי"ש, ולפי"ז יש להם אמתלא על אותו מעשה שלא ייחשב להם לחטא, ואע"ג דע"ז הוא בכלל שבע מצוות שנצטוו ב"נ, מ"מ כיון דלא חטאו רק בשיתוף כדאיתא במסכת סנהדרין (דף ס"ג) אלמלא וי"ו שבהעלון וכו', ולכמה שיטות לא נצטוו ב"נ על השיתוף, ולפי"ז לא נחשב להם לחטא עכ"ל.

אך י"ל, לפימש"כ בספר יציב פתגם (פרשת משפטים) עה"פ ויראו את אלקי ישראל וגו', די"ל הטעם דהקב"ה כפה עליהם ההר בעת קבלת התורה, דהלא כתיב בפרשת יתרו (פרשה י"ט-כ) וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר וגו', וכתיב בפרשת ברכה (פרשה

ל"ג-כ) ה' מסיני בא וגו', וכדי שלא יסתכלו ויהנו מזיו השכינה, כפה עליהם את ההר כדי לכסות מראה עיניהם עכ"ל, ונעניין בספר המקנה עמ"ס קידושין בהקדמה (אות ג), ונשנית בספר הפלאה עמ"ס כתובות (דף ט' ז) ד"ה מקדש שכתב, דכפיית ההר כגיגית לא היתה כדי לכפותם, רק היתה לשם חופה וקידושין עיי"ש, ולפי"ז לא היתה קבלת התורה ע"י כפיה ואונס.

אך יש להעיר דבספר קול יעקב (פרשת שמיי) כתב לפרש המדרש וידום אהרן מה הו"ל וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דהנה חטאו של נדב ואביהוא היתה על שהציצו בשכינה, כמש"כ רש"ז"ל עה"פ (שמות כ"ד-י"א) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלוקים וגו' עיי"ש.

אך יש להוכיח ממצות מילה דמותר להסתכל בשכינה, שהרי אמרו חז"ל במדרש תנחומא פרשת אמור (ס"י י"ז), דלכן אמרה תורה מילה לשמונה, כדי שיעבור עליו שבת ויראה את פני השכינה, וז"ש המדרש במעלת אהרן דשתק כשנענשו נדב ואביהוא על שהציצו בשכינה, דהיה יכול להתרעם ולומר דמהא דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, מטעם כדי שיראה את פני השכינה, מוכח דמותר להסתכל בשכינה, וא"כ למה נענשו, ועכ"ז שתק עכ"ל, הרי דמוכח ממצות מילה דמותר להסתכל בשכינה.

אך איתא במדרש רבה פרשת תצא (פרשה ו-א), ולמה התינוק נימול לשמנה ימים, שנתן הקב"ה רחמיו עליו להמתין לו עד שיהא בו כחו וכו' עיי"ש, ובספר מאיר עיני חכמים (ח"א ס"י) כתב, דלכאורה נימא דהמצוה יהיה מגין על התינוק, אך כיון דאמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא לא אמרינן כן עיי"ש.

ואיתא במסכת קידושין (דף ל"ט:), ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להודיען שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיהם ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימיהם לך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף מ.) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימיהם לעוה"ב עיי"ש.

ובספר המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב) כתב, דר' יעקב ורבנן פליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימיהם לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ל עיי"ש.

ובזה יבואר דאמאי הקדים להם מחלוקת קרח, דבלא"ה י"ל דמעשה העגל ל"ה חטא משום דאיכא טענת מודעא, דאי"ל דכפיית ההר היתה שלא יסתכלו בשכינה, דהרי ממצות מילה מוכח דמותר להסתכל בשכינה, ולכן הקדים להוכיחם על חטאם בעדת קרח, דסברו דכהנים הוה שלוחי דידן והרשות בידם לעכב ביד אהרן מלשמש בכהונה, ולכאורה תקשי דהיאך אפשר לומר דהוי שלוחי דידן, הלא ממה דעכו"ם מביאים קרבנות ע"כ דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, וע"כ דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן דעכו"ם מביאים קרבנות וכו"ל, ולפי"ז ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ומעתה י"ל דזהו הטעם דמלין לשמונה, וי"ל דאסור להסתכל בשכינה, ולכן היתה כפיית ההר, ולא על קבלת התורה, ומעתה ליכא טענת מודעא, ואיכא חטא במעשה העגל ודו"ק.

ג) עוי"ל, דאיתא במסכת חגיגה (דף י"ד), שר חמשים, אל תקרי שר חמשים אלא שר חומשין, זה שיודע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה, דבר אחר, שר חמשים כדרכי אבהו, דאמר רבי אבהו, מכאן שאין מעמידין פרנס על הצבור פחות מחמישים שנה עיי"ש, ולפי"ז לכאורה תקשי על קרח, דאיך רצה להיות פרנס על הצבור, הלא היה אז פחות מחמישים שנה, שהרי קרח היה מטועני הארון, וכתבי ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד, ואין מעמידין פרנס על הצבור פחות מחמישים שנה, ועכצ"ל דקרח דריש שר חמשים למי שיודע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה, ולזה היה לו מקום לחלוק על משה אף דהוה פחות מחמישים שנה, (ועיין בספר יקהל שלמה).

ואיתא במסכת שבת (דף קט"ו), תנו רבנן, ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות (להבדילה מן הסמוכות לה) מלמעלה ומלמטה (בתחלה ובסוף ויהי בנסוע הארון), לומר שאין זה מקומה (שאניה ראויה לכאן דלאו בהליכות מסעות משתעי לעיל מיניה אלא בדגלים היתה ראויה ליכתב בפרשת במדבר סיני), רבי אומר לא מן השם הוא זה (לא זה השם של טעמי הסימניות דמקומה היא דפרשה זו בתחלת מסע שנסעו מהר סיני דאיירי לעיל מיניה ויהי בחודש השני בשנה השנית בעשרים לחדש נעלה הענן וגו'), אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו, כמאן אזלא הא דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה (דפרשה זו ספר לעצמו נמצא שלמעלה ספר לעצמו ושלמטה ספר לעצמו והואיל וזה מקומה נמצא ספר וידבר נחלק לג' ספרים) כמאן כר' עיי"ש.

ולפי"ז דיש ז' ספרי תורה אי אפשר לדרוש שר חמשים דקאי אחמשה חומשי תורה, ועכצ"ל דאיתא דאין ממנין פרנס על הציבור פחות מחמישים שנה.

ואיתא בגיטין (ס), אמר ר' יוחנן משום רבי בנאה, תורה מגילה מגילה ניתנה, (כשנאמרה פרשה למשה היה כותבה ולבסוף ארבעים שנה כשנאמרו כל הפרשיות חיברן בגידן ותופרן), שנאמר אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי, ר"ש בן לקיש אומר, תורה חתומה ניתנה, (לא נכתבה עד סוף ארבעים שנה לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן והנאמרות לו בשנה ראשונה ושניה היו סדורות לו על פה עד שכתבן), שנאמר לקוח את ספר התורה הזאת.

ובספר עיר בנימין (למסכת גיטין) כתב, דאי אפשר לומר הסברא שעתיד פרשה זו שתעקר, ולא בא רק להפסיק בין פורעניות לפורעניות, רק אי ס"ל תורה חתומה ניתנה, דלמ"ד מגילה מגילה ניתנה, וכל מעשה שאירע בכל יום, ומה שנאמרה למשה נכתבה תיכף, ולבסוף ארבעים שנה תפרוה בגידין וחיברו כל התורה ביחד, א"כ בשעת מסע הדגלים היה כבר נכתב ויהי בנסוע ובנחה במקומה הראוי, וא"כ לפי"ז אח"כ שסרו מאחרי המקום והוצרך להפסיק בין פורעניות לפורעניות, היה צריך לכתבם שנית, וזה לא מצינו בתורה המצויה בידינו שהיא הנתונה למשה רבנו שתיכתב שני פעמים, אם לא שתאמר שכל הפרשיות היו סדורות למשה בע"פ עד כי חתומה ניתנה לסוף ארבעים שנה לא כתבה משה במקומה וכתבה כאן כדי להפסיק בין פורעניות לפורעניות, ולמ"ד תורה מגילה ניתנה, ס"ל שבעת ס"ת הן עכ"ד.

מבואר מזה, דאי ס"ל תורה חתומה ניתנה איכא חמשה ס"ת, ואי ס"ל תורה מגילה ניתנה איכא שבעה ס"ת.

ובספר בני שמואל (פרשת וישלח) כתב, דזה אי דרשינן סמוכין בכל התורה או רק במשנה תורה, תליא בפלוגתא ר' יוחנן וריש לקיש הנ"ל אי תורה חתומה ניתנה או מגילה ניתנה, דאי ס"ל תורה מגילה ניתנה ואח"כ סידרן משה, א"כ אמרינן דבכוונה סידרן בסדר הזה כדי שנדרוש סמוכין, משא"כ אי ס"ל תורה חתומה ניתנה, וכפירש"י שניתנה בשלימותה כסדרה מהקב"ה, א"כ ליכא למידרש סמוכין כי סוד צירוף האותיות לה"א הוא והחקר אלוקי תמצא למה סמך הכתובים אהרדי, ורק במשנה תורה שמשה הוא שחזר ושנה לישראל וסידרן מדעתו שם דרשינן סמוכין עכ"ד.

ולכאורה לא היה מקום לעורר עליהם על מעשה העגל, דהיה להם אמתלא על חטאתם, לפי"מ דאיתא במסכת ע"ז (דף ד'), לא חטאו ישראל אלא כדי להורות תשובה (גבורים ושלטים ביצרים היו ולא היה ראוי להתגבר יצרים עליהם, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה) עיי"ש, ולפי"ז אין שום חטא בעשיית העגל.

אך כבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לעבודה זרה, דאי ס"ל דתשובה מהני אף לעבודה זרה, שפיר י"ל דלכן חטאו בעבודה זרה כדי שנדע דתשובה מהני, משא"כ אי ס"ל דעל חטא דעבודה זרה לא מהני תשובה, אין להם אמתלא לומר דלכן חטאו כדי להורות תשובה, דהא על חטא דעבודה זרה לא מהני תשובה.

ובספר סמיכת חכמים בסמיכות מסכת סוטה למסכת קידושין (דף פ"ו. מדפ"ס) כתב, דדבר זה אי מהני תשובה על חטא דעבודה זרה במחלוקת שנויה, דאמרינן תשב אנוש עד דכא, דכ"א נוטריקון דם כופר אשת איש, והיינו ע"ז גילוי עריות שפיכות דמים, חד אמר עד ולא עד בכלל ועל אלו הג' עבירות לא מהני תשובה, וחד אמר עד ועד בכלל ואכל מילי מהני תשובה אף על אלו השלש עבירות.

ופלוגתא זו תליא בפלוגתא אחרת, דלפי דעת הגמ' במסכת פסחים (דף נ"ד). תשובה נבראת קודם שנברא העולם, שהיא אחד משבעה שנבראו קודם שנברא העולם, ולדעת כמה מדרשים תשובה נבראת ביום הראשון לבריאה, ונרמז בקרא ורוח אלקים מרחפת על פני המים בזכות תשובה שנמשלה למים, ולכמה דעות נרמז בבריאת האורה זו תשובה.

ונפקא מינה בין אלו השני דעות כתבו המפ', דאי אמרינן דתשובה קדמה לבריאת העולם, אז התשובה מהני על כל העבירות שבעולם אף על אלו השלשה, דאין שייך להגביל שום ענין לומר דעל דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני, כיון דלא היה שום דבר בעולם אז, ואין לתפוס שום מקום וגבול, ובריה בפני עצמה היתה התשובה על כל מה שיברא, אבל אי תשובה נברא ביום הראשון שאז הכל נברא כדררשינן את השמים ואת הארץ לרבות תולדותיהם, ואז שייך להגביל ולומר על דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני עכ"ד.

אך הא מילתא דתשובה קדמה לעולם תליא בפלוגתא, דאיתא במדרש רבה בראשית (פרשה א-ד), ששה דברים קדמו לעולם וכו', ר' אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה שנאמר בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל, ומאותה שעה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם עיי"ש, וכתב ביפה תואר (שם ס"ה) ד"ה אף התשובה, דפליגי אי דרשינן סמוכין, דהת"ק לא דריש סמוכין ותשב אנוש עד דכא אינו דבוק עם בטרם הרים ילדו, ולכן לא מני דגם תשובה קדמה לבריאת העולם, ור' אהבה בר"ז ס"ל דרשינן סמוכין וכתוב בטרם הרים ילדו וכו' תשב אנוש עד דכא שמע מינה דתשובה קודמת לבריאת העולם עכ"ד.

ובכן יבואר סדר הכתובים, דעד שלא הזכיר להם משה חטאם בעדת קרח, לא היה יכול להוכיחם על מעשה העגל, דהיו יכולין לומר לו דכל אותו מעשה נתגלגל עליהם מן השמים כדי להורות תשובה, ולכן הקדים תחילה חטאם בעדת קרח, דס"ל דקרא שר חמשים קאי למי שיווע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה, ולפי"ז ס"ל תורה חתומה ניתנה, וס"ל לא דרשינן סמוכין, וכיון דלא דרשינן סמוכין, א"כ לא מהני תשובה על חטא דע"ז, ושוב אין להם אמתלא על אותו מעשה, ולכן כעת הוכיחם על ודי זהב ודו"ק.

ד) עוי"ל, דאיתא במסכת נדרים (דף ל"ה:), איבעיא להו, הני כהני (שמקריבין קרבנות) שלוחי דידן (דבעלי קרבן) הוו, או שלוחי דשמיא, למאי נפקא מינה, למודר הנאה (אם הוא מודר הנאה מהכהן והכהן מקריב קרבנו), אי אמרת שלוחי דידן הוו, הא מהני ליה (שליח לכפר כפתור ואיהו הדירו שלא ינהה ממנו) ואסור, ואי אמרת שלוחי דשמיא שרי (אע"ג דשרי להו בהאי קרבן למיכל בקדשים אין זה אלא גרמת הנאה בעלמא ושרי), תא שמע, דתנן, ומקריב עליו קניי זבין וכו', אי אמרת שלוחי דידן קא מהני ליה (אלא מוקדתי מקריב עליו קניי זבין וכו' ש"מ דשלוחי דרחמנא ניהו), ופריך, וליטעמין, (דשלוחי דשמיא ניהו) ליתני מקריב עליו קרבנות (סתם), אלא (מדלא קתני אלא קניי זבין וכו' ש"מ דשלוחי דידן ניהו

ודקשיא לן הא קא מהני ליה), מחוסרי כפרה שאני, דאמר ר' יוחנן, הכל צריכין דעת (כל הקרבנות צריכין שיהיו מקריבים בעלים), חוץ ממחוסרי כפרה, שהרי אדם מביא קרבן על בניו ועל בנותיו הקטנים, שנאמר זאת תורה הזב בין גדול ובין קטן (הלכך הואיל ומקריב עליו שלא לדעתו לא מהני ליה דהא לא ידע המודר) עיי"ש.

וכתב הר"ן (ר"ה אלא), דלמסקנת הגמ' מחוסרי כפרה שאני, הכוונה דאפשר לפשוט לאידך גיסא, דכיון דתנן במתני' מחוסרי כפרה בלחוד דאין צריכין דעת משמע דוקא הני דאין צריכין דעת מותר, משא"כ שאר קרבנות הצריכין דעת אסור דשלוחי דידן ניהו עיי"ש.

ובסוגיין לקמן (דף ל"ג). מבואר דהא דס"ל לרבי יוחנן הכל צריכין דעת חוץ ממחוסרי כפרה שהרי אדם מביא קרבן על בניו ועל בנותיו הקטנים, תלוי בהא דדנין אפשר משאי אפשר עיי"ש בר"ן (ד"ה אלא מעתה), דרבי יוחנן ס"ל דנין אפשר משאי אפשר, וכמו שמביא אדם על בניו ובנותיו הקטנים, כמו כן בכל מחוסרי כפרה, הגם שאפשר לדחות ולומר דגבי בניו אי אפשר בענין אחר, משא"כ בכל מחוסרי כפרה אפשר לדעת בעלים, ס"ל לרבי יוחנן דדנין אפשר משאי אפשר, וא"כ שפיר י"ל דהא דתנן ומקריב עליו היינו טעמא דבמחוסרי כפרה אינו צריך דעת, משא"כ בשאר קרבנות אסור דכהנים הוי שלוחי דידן.

אבל אי ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר, אז אפילו מחוסרי כפרה צריכין דעת, והא דתנן ומקריב עליו קניי זבין וכו' כל שכן שאר קרבנות, וא"כ צריך לומר דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, ועייין בספר כסף נבחר פרשת יתרו (ד"ה ועייין בר"ן).

ונודע קושיית המפרשים דהיאך לקח יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות שמרו כל התורה עד שלא ניתנה, ובספר כסף נבחר (פרשת וישב) כתב ליישב מה שלקח יעקב שתי אחיות, עפ"י מש"כ הרמב"ן בפרשת אחרי (פרשה י"ח-י"ח) עה"פ ואשה אל אחותה לא תקח לצרור וגו' וז"ל, ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור, יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו, כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות עכ"ל, ולפי"ז י"ל דהיכא דליכא לצרור שאינה צרה לחברתה שרי, וא"כ אצל רחל ולאה לא היה שום חשש שיהיו צרות זל"ז, שהרי רחל עצמה מסרה הסימנים ללאה כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ג:), ובודאי שלא היתה שנאה ביניהם, וליכא לצרור לגבייהו, ובכה"ג שרי גם ב' אחיות עיי"ש.

אך כתב שם, דכל זה א"ש אי ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר, והיינו דאפילו אי אסרה התורה שתי אחיות דעלמא לישא את שתיהן היינו דוקא התם שאי אפשר שתהיינה אוהבות זו לזו ובודאי ישנאו זה את זה ודבר זה לא רצתה התורה, אבל במקום שאפשר שלא תשנאו זה את זה כגון ברחל ולאה במקום זה לא אסרה התורה, ואין דנין היכא שאפשר מהיכא שאי אפשר.

וכ"ז היינו דוקא אי ס"ל יעקב אבינו לא מת כדאיתא במסכת תענית (דף ה:), ואכתי לא יצאת מרשות אביה, אז שפיר בא יעקב למתן תורה וקיבל קידושין בעד בני ישראל בעל כרחם, משא"כ למ"ד (שם) דיעקב אבינו מת, דהכי בכדי ספור ספדיא וחנטו חנטיא עיי"ש, מיתת אב הוציאם מרשות אב לגמרי, ובידם למאן, דהוו להו כקטנה שקידש את עצמה עכ"ד, ומעתה אי ס"ל יעקב אבינו לא מת, אז ליכא טענת מודעא.

ובזה יבואר היטב סדר הכתוב, דעד שלא הוכיחם על מחלקותו של קרח לא היה באפשר להוכיחם על מעשה העגל, די"ל דמעשה העגל ל"ה חטא משום דאיכא טענת מודעא, ולכן הקדים להוכיחם על מחלקותו של קרח שחלק על משה, משום דס"ל דכהנים הוי שלוחי דידן, ולפי"ז ס"ל דנין אפשר משאי אפשר, ומעתה עכצ"ל דלכן נשא יעקב השתי אחיות משום דאקרי אל, ולפי"ז ס"ל יעקב אבינו לא מת, ומעתה ליכא טענת מודעא, א"כ נפלה אמתלא דידהו בבירא כיון דליכא טענת מודעא, ומעתה מעשה העגל נחשב לחטא, ולכן הקדים משה חטאם במעשה קרח, דבל"ז י"ל דמעשה העגל לא נחשב לחטא ודו"ק.

(ה) עוי"ל, עפימש"כ השפע חיים זצ"ל בגליון ישראל סבא (גליון צ"ה), הטעם דקרח בא לחלוק על משה, לפי שפירש מן האשה וביטל עצמו מפו"ר, וכטענתה של מרים נגדו כמבואר ברש"י עה"ת פרשת בהעלותך (פרשה י"ב-א) עה"פ ותדבר מרים ואהרן במשה, ויתכן שחשד גם באהרן שמתנהג כן, ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ד), דכל שאינו עוסק בפריה ורביה גורם לשכינה שתסתלק מישראל, ולזה רמזו בדבריהם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה', היינו שמשרים שכינה בישראל על ידי פו"ר, ומדוע תתנשאו על קהל ה' כשאתם לא קיימתם מצוה זו בבן ובת עכ"ד.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ב), תניא, ר' נתן אומר בית שמאי אומרים שני זכרים ושתי נקיבות, ובית הלל אומרים זכר ונקיבה, א"ר הונא מ"ט דר' נתן אליבא דב"ש, דכתיב ותוסף ללדת את אחיו את הבל, הבל ואחותו קין ואחותו, וכתיב כי שת לי אלקים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין (אלמא תשלומין בעי ולא סגי' בלא שני זכרים ושתי נקיבות), ורבנן אודיי הוא דקא מודית עיי"ש.

ובספר פני אריה זוטא (פרשת חיי שרה), ובספר נפתלי שבע רצון (פרשת תוריע) כתבו, דזה אי מצות פו"ר הוא בבן ובת או בב' בנים תליא אם אשה מצווה על מצות פו"ר, דאיתא במסכת יבמות (דף ס"ה:), האיש מצווה על פו"ר אבל לא האשה, רבי יוחנן בן ברוקה אומר על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו עיי"ש.

משא"כ אי ס"ל דנין אפשר משאי אפשר, ואפילו היכא שאפשר שיחיו שתיהן באהבה ואחותה כאחת עכ"ז כיון שאסרה התורה ליקח אשה ואחותה אסור בכל אופן ודנין אפשר משאי אפשר דאף היכא שאפשר בענין אחר אנו דנין מהיכא שאי אפשר ובכל אופן אסרה התורה, לפי"ז לא מצינו מענה ליעקב על מה שנשא שתי אחיות, ומעתה הא דהותר ליעקב לישא שתי אחיות הוא רק אי ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר עכ"ד.

אך הרדב"ז בשו"ת (ס"י תרצ"ו) כתב לתרץ, דליעקב היה מותר ב' אחיות שהיה מהמרכבה משכינה הקדושה וצורתו חקוקה בכסא הכבוד ונקרא אל, כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ח:), א"ר אחא א"ר אלעזר, מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלקי ישראל, דאי ס"ד למזבח קרא ליה יעקב אל, ויקרא לו יעקב מיבעי ליה, אלא ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל, אלקי ישראל ע"כ הגמ', וכיון דאיסור עריות הוא משום דבפמליא של מעלה הוי זיווגי המדות בבחינת עריות כביכול, ואסור להשתמש בשרביטו של מלך, וכיון שיעקב היה בבחינת אל הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך, ושפיר נשא שתי אחיות עכ"ד.

ובספר חידושי הגרשוני (פרשת ויצא) כתב, דלכן אמרינן דיעקב אבינו לא מת ונשאר בחיים יותר מן אברהם ויצחק, משום שהוא נקרא אל עיי"ש.

וכבר העירו המפרשים, דלכאורה י"ל דעשיית העגל לא הוי חטא כלל, לפי"מ דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), ויתיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאוריייתא (שאם יזמינן לדין למה לא קיימתם מה שקיבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס), אמר רבא אעפי"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש עיי"ש, ולפי"ז כיון דבמדבר היה להם טענת אנוסים כיון דלא קבלוהו את התורה ברצון, שפיר י"ל דחטא העגל ל"ה חטא עכ"ד.

ובספר נחלת בנימין (מצוה כ"ו אות ז') כתב לבאר מה דאיתא במדרש עה"פ ויחן שם ישראל, דא ישראל סבא, דלכאורה צ"ב מאיזה טעם העמיד הקב"ה את יעקב במקום ההוא, אך י"ל, דהנה נתנית התורה היתה בכפיית ההר, ובני ישראל נתקדשו אז בחופה וקידושין, ולכאורה הא איתא בקידושין (דף ב:) אשה בעל כרחה אינה מתקדשת, וא"כ איך חל הקידושין.

אך י"ל, דאיתא במסכת כתובות (דף ל"ח:), אב מקבל קידושיו בתו בעל כרחה דהתורה זכתה לו עיי"ש, ולכן בא יעקב אבינו למתן תורה והוא קיבל את הקידושין, ושפיר נתקדשו ישראל בעל כרחם.

בזמנה אינה נוהגת אלא ביום, לכן לא היה יכול משה למול את בנו באותה שעה, וצריך לומר שקרח שחלק על משה רבינו לפי שנתרשל מן המילה, סבר כמאן דאמר מילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה, ולכן בא בטענה על משה רבינו שחטא בכך שלא מל את בנו קודם שנתעסק במלון עכ"ד השפע חיים זצ"ל.

ואיתא במסכת קידושין (דף כ"ט), דאשה אינה מצווה למול את בנה, מנלן דלא מחייבא, דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלקים, אותו ולא אותה, והקשו התוס' (ד"ה אותו), למה לן קרא דנשים פטורות, תיפ"ל דבלא"ה פטורין דמצ"ע שהז"ג הוא, דנימול בשמיני ללידתו, ותירצו דכיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק, לאו זמן גרמא הוא, וא"ת אכתי מ"ע שהז"ג הוא דאין מלין אלא ביום, וי"ל דאתיא כמ"ד דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה עיי"ש, הרי לן מקרא דאותו, דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה.

ובספר אור חדש כתב לתרץ קושית התוס', דהנה הב"י ביור"ד (ס"ו רס"ב) כתב, דאם מל בלילה אין צריך לחזור ולהטיף דם ברית עיי"ש, ולפי"ז מיושב קושית התוס' דכיון דבדיעבד יוצא גם בלילה לא מקרי מעשהז"ג, ולכן צריך קרא דאותו ולא אותה עכ"ד, וכתב בשו"ת נחלת יוסף אור"ח (סי' כ"ח אות ה') דזהו רק למ"ד דמצהב"ע הוא דרבנן, אז י"ל דל"ה זמן גרמא כיון דבדיעבד קיים המצוה, וצריכין קרא דאותו למעוטי נשים ממצות מילה, משא"כ למ"ד דס"ל מצהב"ע דאורייתא ואז בעשה המצוה אף בדיעבד לא קיים המצוה מכח מצהב"ע שפיר חשוב עיי"ז זמן גרמא עכ"ד.

ובמסכת סוכה (דף ל.) ילפינן דמצוה הבאה בעבירה אסור, שנאמר והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה, גזול דומיא דפסח, מה פסח לית ליה תקנתא (לאחר זמן להקריבו שהרי מום קבוע עולמית הוא), אף גזול לית ליה תקנתא, לא שנא לפני יאוש לא שנא לאחר יאוש, ולכאורה אמאי אסור להקריבו אחר יאוש הרי קנאו ביאוש והוה ידיה, אלא לאו משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה עיי"ש.

והקשה בספר כפות תמרים, דלכאורה אינו דומה גזול לפסח, דפסח אי אפשר להקריבו עולמית דהוי מום קבוע, וגזול היה אפשר להקריבו אחר יאוש בעלים, והאיך אתה אומר גזול דומיא דפסח, בשלמא אי ס"ל דנין אפשר משאי אפשר, שפיר יש לדמות גזול לפסח ולומר דכשם שפסח לית ליה תקנתא, אף גזול אף שאפשר להקריבו לאחר יאוש, מ"מ דנין אפשר משאי אפשר ולי"ל תקנתא, והטעם משום מצוה הבאה בעבירה, אבל אי ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר, אז אין לדמות גזול לפסח, דפסח אי אפשר לעולם להקריבו, משא"כ גזול אפשר להקריבו לאחר יאוש, ואין דנין אפשר משאי אפשר, ואין להביא ראיה דאסרה תורה מצוה הבאה בעבירה, דאפשר דגזול לאחר שנתייאשו הבעלים מותר להקריבו עכ"ד.

ומעתה אי ס"ל דגם האשה מצווה בפו"ר י"ל דצריך דייקא בן ובת, דהבן הוא נגד מצות האב והבת הוא נגד מצות האם, משא"כ אי ס"ל דנשים אינם מצווין על מצות פו"ר רק האיש, אז י"ל דמצות פו"ר הוא בכ' בנים.

וכתב בספר לקוטי סופר במצות פו"ר (דף ו' ע"ד מדפ"ה), דתלוי אי דרשינן סמוכים או לא, דטעמייהו דחכמים דאשה פטורה מפו"ר משום דכתיב וכבשוה ודרכו של איש לכבש ואין דרכה של אשה לכבש, ודרשינן סמוכין דוכבשוה למה דכתיב לעיל מיניה פרו ורבו וגו' וילפינן דמצות פו"ר נוהג דומיא דוכבשוה, משא"כ ריב"ב ס"ל דלא דרשינן סמוכין ולא שייך ציווי דפו"ר לוכבשוה עיי"ש.

ובזה יבואר היטב סדר הכתוב, דעד שלא הוכיחם על מעשה קרח לא היה באפשר להוכיחם על מעשה העגל, דהו"ל אמתלא מעלייתא שלא חטאו אלא כדי להורות תשובה, ולכן הקדים להוכיחם על מחלוקתו של קרח שחלק על משה שלא קיים מצות פו"ר, ומינה דס"ל דמצות פו"ר הוא בבן ובת כב"ה, ומינה דאשה מצווה במצות פו"ר, ומינה דלא דרשינן סמוכין, וכיון דלא דרשינן סמוכין, א"כ לא מהני תשובה על חטא דע"ז, ושוב אין להם אמתלא על אותו מעשה, ולכן כעת הוכיחם על ודי זהב ודו"ק.

ו' עוי"ל, עפ"י מש"כ בספר שפע קודש (פרשת קרח) לבאר מש"כ החתם סופר (ד"ה בן יצהר) עה"פ ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי וגו', שהסופי תיבות של יצהר קהת לוי יעקב הם אותיות ברית עכ"ד, וצ"ב מה שייכות ברית לכאן, ויתכן לומר, שטענתו של קרח היתה כיון שמשה רבינו היה בו חטא שנתרשל מן המילה, כדכתיב בפרשת שמות (פרשה ד-כ"ד) ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו וגו', לפיכך אינו ראוי להנהיג את עדת ישראל, ולזה אמר קרח כי כל העדה כולם קדושים, היינו שהם נזהרים במצות מילה המורה על בחינה הקדושה כמבואר במסכת שבת (דף ק"ח:), ואילו משה רבינו נתרשל במצות מילה, ולכן אין לו להתנשא עליהם.

אבל כבר אמרו במסכת נדרים (דף ל"א:) ח"ו שמשה נתרשל מן המילה, אלא כך אמור אמול ואצא סכנה היא שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים וגו', אמול ואשאה שלשת ימים הקב"ה אמר לי לך שוב מצרימה, אלא מפני מה נענש משה מפני שנתעסק במלון תחלה (ואח"כ במילה והיה לו להתעסק במילה תחלה) שנאמר ויהי בדרך במלון (ומשמע דמיד שבא מן הדרך נתעסק במלון) עיי"ש.

והטעם שלא נחשב לו חטא מה שלא מל את בנו קודם שהתעסק במלון, יש לומר כיון שבאותה שעה לילה היה, וכמו שהוכיח בספר חוט המשולש בפרשת שמות (שער המים) ממה שנאמר ויהי בדרך במלון, וידוע דכל מקום שנאמר מלון לילה הוא, כדכתיב בפרשת וישלח (פרשה ל"ב-י"ד) וילן שם בלילה ההוא, וכיון דקיי"ל במסכת יבמות (דף ע"ב:), מילה שלא

ובספר נחלת יעקב (פרשת ויחי אות ט') כתב, דהלימו דיעקב לא מת הוא רק אי ס"ל גורעין ומוסיפין ודורשין, דכתיב תתן אמת ליעקב, וגורעין הלמ"ד מן ליעקב, ומוסיפין לתיבת אמת, והוא יעקב לא מת עכ"ד.

ובזה יבואר היטב סדר הכתוב, דעד שלא הוכיחם על מחלקותו של קרח לא היה באפשר להוכיחם על מעשה העגל, די"ל דמעשה העגל ל"ה חטא משום דאיכא טענת מודעא, ולכן הקדים להוכיחם על מחלקותו של קרח שחלק על משה, משום דס"ל דמשה נתרשל במצות מילה, ומינה דס"ל דמילה שלא בזמנה נוהג בין ביום ובין בלילה, וההוכחה לזה דלכן צריכין קרא דאותו לפטור נשים ממ"ע דמילה, ומינה דס"ל מצהב"ע דאורייתא, דס"ל דנין אפשר משאי אפשר, ועכצ"ל דלכן נשא יעקב השתי אחיות משום דאקרי אל, ולפי"ז ס"ל יעקב אבינו לא מת, ומעתה ליכא טענת מודעא, א"כ נפלה אמתלא דידהו בבירא כיון דליכא טענת מודעא, ולכן הקדים דעגל נחשב לחטא, ומעתה דעגל נחשב לחטא, ולכן הקדים משה חטאם במעשה קרח, דבל"ז י"ל דמעשה העגל לא נחשב לחטא ודו"ק.

(ח) עוי"ל, עפ"מ ש"כ בשו"ת דברי יציב חחו"מ מקדש וקדשיו (ס"ק ט') ליישב המדרש מה ראה קרח לחלוק על משה, פרשת פרה אדומה ראה, דבמסכת סוטה (דף מ"ו.) איתא, אמר רב יהודה אמר רב, הניח עליה (על פרה) עורה של שקין (אגודה של שקין) (דכתיב אשר לא עלה עליה בעליה לחוד ואפילו שלא משכה), ובעגלה עד שתמשוך (שתטלטל המשא מעט דבעגלה כתיב אשר לא משכה), ופריך התם מברייתא דילפינן שאר עבודות בפרה מעגלה ערופה, וא"כ ילפינן נמי מעגלה עד שימשוך, ומשני תנאי הוא, דאיכא תנא דיליף מגופה דפרה עיי"ש.

וכתב בספר קרן אורה (סדר"ה תנאי היא), דלענין משיכה כיון דאשכחן דיש חילוק בזה בין פרה לעגלה, דבעגלה בעי שתמשוך ובפרה לא בעינן משיכה, ה"ה בשאר עבודות הוי כל חד כדנינה עיי"ש, ויש להמתיק, לפימ"ש"כ בבעל הטורים עה"פ אשר לא עלה עליה על וז"ל, על כתיב חסר לומר שאפילו לא משכה בעול אלא עלה עליה לבד פסולה עכ"ל, וי"ל בכוונתו, דאף דילפינן גז"ש עול עול והתם בעי עד שתמשוך, גלי הכא קרא כמה שכתב על חסר שכל עבודות שפוסל בפרה (דילפינן להו מהאי קרא שהם בכלל עול) פוסל אפילו לא משכה.

ובזה יש ליישב הא דבש"ס (שם) מעיקרא קאמר שאני פרה דילפינן עול עול מעגלה וכו', והקשה בקרן אורה, דהא אדרב יהודה אמר רב קאי, שמחלק בין עגלה לפרה דלא בעי עד שתמשוך, וע"כ דסבר כתנא דיליף מגופה דפרה ולא מעול עול וכדמסיק עכ"ק, ולהנ"ל י"ל, דשפיר סבר מגז"ש ויליף מעל חסר כתיב, ומשום דסבר יש אם למסורת, וסוגיא דלהלן רצה ליישב גם למ"ד יש אם למקרא, דלדידה לא דרשינן הכתיב חסר אלא משום דיליף מגופה של פרה.

ובזה יבואר היטב סדר הכתוב, דעד שלא הוכיחם על מחלקותו של קרח לא היה באפשר להוכיחם על מעשה העגל, די"ל דמעשה העגל ל"ה חטא משום דאיכא טענת מודעא, ולכן הקדים להוכיחם על מחלקותו של קרח שחלק על משה, משום דס"ל דמשה נתרשל במצות מילה, ומינה דס"ל דמילה שלא בזמנה נוהג בין ביום ובין בלילה, וההוכחה לזה דלכן צריכין קרא דאותו לפטור נשים ממ"ע דמילה, ומינה דס"ל מצהב"ע דאורייתא, דס"ל דנין אפשר משאי אפשר, ועכצ"ל דלכן נשא יעקב השתי אחיות משום דאקרי אל, ולפי"ז ס"ל יעקב אבינו לא מת, ומעתה ליכא טענת מודעא, א"כ נפלה אמתלא דידהו בבירא כיון דליכא טענת מודעא, ומעתה מעשה העגל נחשב לחטא, ולכן הקדים משה חטאם במעשה קרח, דבל"ז י"ל דמעשה העגל לא נחשב לחטא ודו"ק.

(ז) עוי"ל, דבספר מאיר עיני חכמים (מהדו"א ח"ב דרוש ו') כתב, דמה שחלק קרח על אהרן הוא משום שלפי סברתו היה אסור לאהרן להיות כהן, לפי"מ דאיתא במד"ר (שיר השירים פרשה ח') עה"פ שימני כחותם חרות על הלוחות, אל תקרי חרות אלא חירות שנעשו חירות ממלאך המות, ולולא חטא העגל לא היה מלאך המות שולט בישראל, נמצא דבזה שעשה אהרן את העגל גרם שמלאך המות ישלוט בישראל והביא מיתה לעולם, ואיתא במכילתא הטעם דכתיב באבני מזבח לא תניף עליהם ברזל, תניא, רשב"א אומר, המזבח נברא להאריך שנותיו של אדם והברזל לקצר, לפיכך אינו רשאי להניף המקצר על המאריך עיי"ש.

וזה היה טעמו של קרח שאהרן אסור לעבוד עבודה ע"ג המזבח, מפני שגרם מיתה ולקצר ימיהם של ישראל, בשביל כן אסור לעלות על המאריך עכ"ד.

אמנם הרבינו בחיי (שמות כ"א כ"ה) כתב טעמא אחרינא דלמה צוה הקב"ה שלא להניף עליהם ברזל, שהחרב הוא כחו של עשו שנאמר על חרבך תחיה, ולכן מנע החרב מעל גבי מזבח עיי"ש, ולפי"ז אין ראייה דאינו רשאי להניף המקצר על המאריך, ושפיר מותר לו לאהרן לעבוד עבודה.

ובמדרש רבה (בראשית ס"ז) איתא, ועל חרבך תחיה, עול חרבך ואת חיי, פ"י שיכניס החרב לנדן ואז תחיה, ומשמע מזה דגם לעשו צוה שלא יוציא החרב מנדן, וע"כ מה דכתבה התורה שלא להניף עליהם ברזל, משום דהחרב מקצר ימיו של אדם, ולפי"ז אין לאהרן לעבוד עבודה, ועיין בס' בגדי אהרן (דף ק"ס).

אמנם בספר כסף נבחר (פרשת ברכה) העיר, דהא פשטיה דקרא כתיב ועל חרבך, והיאך אני קורא עול, אלא צריך לומר דס"ל גורעין ומוסיפין ודורשין עיי"ש.

ישראל אף בלילות זה השלים לד' מאות שנה עיי"ש, לפי"ז
ליכא הוכחה דתשובה מהני על חטא דע"ז.

ואיתא במסכת נדרים (דף ל"ב), א"ר אבהו א"ר אלעזר, מפני
מה נענש אע"ה שנשתעבדו בניו במצרים רד"ו שנים, מפני
שעשה אנגריא בת"ח שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו,
ובר"ן שם שהוליקן למלחמה כדכתיב וירק את חניכיו דהיינו
בני אדם שחינך לתורה עיי"ש, ולפי"ז כתב בספר נחלת
בנימין (דרשות לפסח), דלפי"ז א"א לומר דלילות השלימו, דכיון
שיצאו למלחמה גם בלילות כדכתיב ויחלק עליהם לילה,
א"כ כשגזר עליהם גלות מצרים, הלילות ג"כ היו בכלל
הגזירה וא"א לומר דלילות השלימו עיי"ש.

ובמסכת נדרים (סו) נחלקו בהא דכתיב וירק את חניכיו ילידי
ביתו שמונה עשר ושלש מאות, דאיכא למ"ד שהיו ממש
שי"ח עבדים, ויש אומרים שאליעזר לבדו היה והוא מנין
גימטריא של שמו עיי"ש, וכתב בעיון יעקב דמה שאמרו
שנענש על שעשה אנגריא בת"ח, זהו רק למ"ד שלקח עמו
שי"ח אנשים אז שייך לומר שנענש על מה שעשה אנגריא
בת"ח, משא"כ אם נאמר דלא היה רק אליעזר לבדו א"כ
ליכא למימר שעשה אנגריא בת"ח, שהרי לא לקח אתו אלא
את אליעזר לבדו שהיה עבדו וזקן ביתו שהיה משרתו בכל
אשר הוא הולך, וכזה פשיטא שלא שייך לומר שיהא נענש
על שעשה אנגריא בת"ח עיי"ש.

וברש"י עה"ת פרשת לך (פרשה י"ד-י"ז) כתב, חניכיו חנכו כתיב
בלא י', ומזה ילפינן שהיה אליעזר לבדו ולא היו ממש
שי"ח אנשים עיי"ש, אך דרשה זו הוא דוקא אי נימא יש
אם למסורת, אך אי אמרינן יש אם למקרא ואזלינן בתר
הקרי, והקרי הוא חניכיו לשון רבים, א"כ ס"ל שהיו ממש
שי"ח עבדים.

ומעתה א"ש הא דהקדים משה רבינו להוכיחם על מעשה
קרח קודם מעשה העגל, דלא רצה להוכיחם תחילה על חטא
העגל, דהיו משיבין לו דאין להם לחשוב להם חטא, דהרי
לא עשאוה אלא להורות דתשובה מהני על חטא דע"ז,
והוכיחו זאת דהרי מהאי טעמא יצאו ממצרים קודם הזמן
משום שעשו תשובה אף שחטאו שם בע"ז.

ולכן הקדים להוכיחם על מה שחטאו בעדת קרח, דס"ל
יש אם למסורת, ולפי"ז לא היה במלחמה רק אליעזר
לבדו, ומעתה לא אמרינן דגלות מצרים הוא בשביל שאברהם
עשה אנגריא בת"ח, ומעתה י"ל דהטעם דיצאו ממצרים
קודם הזמן משום דלילות השלימו, וליכא הוכחה דתשובה
מהני על חטא דע"ז, ומעתה אין להם אמתלא דלא עשו
רק כדי להורות תשובה, ולכן כעת הוכיחם על מה שחטאו
בעגל ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

והנה קרח בא בטענה כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה'
שכולם ראויים להשראת השכינה, ולזה נמי לקח טלית
שכולה תכלת שהתכלת דומה לכסא הכבוד כמבואר במסכת
מנחות (דף מ"ג), ורמז בכך שהכלל כולו יכול לזכות לראיית
פני השכינה, וכמו שאמרו (שם) כל הזריו במצוה זו זוכה
ומקבל פני השכינה כתיב הכא וראיתם וכו', וראיה לכך ממה
שנאמר יראה כל זכורך את פני האדון ה', ודרשינן מקרא
ומסורת יראה יראה כדרך שבא לראות כמבואר במסכת
סנהדרין (דף ד:).

וז"ש פרשת פרה אדומה ראה דייקא, היינו דדרשינן שם
המסורת אשר לא עלה עליה על חסר כתיב (כפי הנראה בכתב במסורת
ולא כפי הנשמע במקרא), וה"נ דרשינן המסורת יראה כל זכורך
שרואים פני השכינה, ומזה טעה לחלוק על משה באמרו כי
כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' עכ"ד בשו"ת דברי יציב.

ולכאורה לא היה מקום לעורר עליהם על מעשה העגל, דהיה
להם אמתלא על חטאתם, לפי"מ דאיתא במסכת ע"ז (דף ד:),
לא חטאו ישראל אלא כדי להורות תשובה (גבורים ושלמים ביצום היו
ולא היה ראוי להתגבר יצום עליהם, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי
תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו
ונתקבלו בתשובה) עיי"ש, ולפי"ז אין שום חטא בעשיית העגל.

אך כבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לע"ז, דאי ס"ל דתשובה
מהני אף לע"ז שפיר י"ל דלכן חטאו בע"ז כדי שנדע
דתשובה מהני, משא"כ אי ס"ל דעל חטא דע"ז לא מהני
תשובה, אין להם אמתלא לומר דלכן חטאו כדי להורות
תשובה, דהא על חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ולכאורה יש להוכיח דתשובה מהני על חטא דע"ז, לפימש"כ
בס' ערבי נחל (דרוש ב' לפסח אות ד') הטעם דיצאו בני ישראל
ממצרים קודם שנשלמו הד' מאות שנים שנגזר עליהם,
לפי"מ דאיתא בסנהדרין (דף צ"ח.), א"ר אלכסנדר, ריב"ל רמי,
כתיב בעתה (הקטן יהיה לאלף והעציר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה) וכתיב
אחישנה, זכו אחישנה לא זכו בעתה, רצ"ל כשיזכו מעשיהם
ויעשו תשובה תבוא הגאולה קודם העת, משא"כ אם לא יזכו
ח"ו, הגאולה מתאחרת עד עת הקבוע, וככה היה גם בגלות
מצרים דמיד בשעת הגזירה היה שני זמנים לגאולה, זמן
שהוא בעתה בארבע מאות שנים, וזמן בבחינת אחישנה אם
יעשו תשובה, אלא לפי שזכו ישראל ועשו תשובה, כמבואר
במד"ר פרשת שמות (פרשה א-ל"ו) בפסוק וירא אלקים את בני
ישראל וידע אלקים, רבנן אמרי וירא אלקים שעשו תשובה
הבינונים וגם הרשעים הרהרו לעשות תשובה, וידע אלקים
שאפילו אחד בחבירו לא היה יודע אלא הקב"ה לבדו, וזה
מכוון את לבו וזה מכוון לבו ועושים תשובה עיי"ש, ולכן זכו
ונתקיים בהם אחישנה ונגאלו קודם העת הקבוע עיי"ש.

אך לפימש"כ בפרקי דרבי אליעזר, דלכן יצאו בני ישראל
ממצרים אחר רד"ו שנים אף שהגזירה היתה על ד' מאות
שנים, משום דלילות השלימו, דמה שהמצריים עבדו עם בני